

УДК 338.246.02

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-4>**Сидоренко К. В.**кандидат економічних наук,
Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3231-2247>**Ващенко А. В.**студентка,
Національний авіаційний університет**Sydorenko Kateryna, Vashchenko Alla**
National Aviation University

СУЧАСНІ АНТИКРИЗОВІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ

Статтю присвячено вивченню специфіки останніх світових криз, дослідженню сучасних антикризових стратегій розвинених країн світу та обґрунтуванню інструментів і механізмів подолання кризових явищ у світовій економіці. Об'єктом дослідження є процес розроблення та реалізації антикризових стратегій у провідних країнах світу. Предметом дослідження є механізми подолання кризових явищ у розвинутих країнах світу. Детально розглянуто сутність кризових явищ у світовій економіці, критично досліджено специфіку світових економічних криз, вивчено основні види антикризових стратегій країн. Аналіз особливостей застосування сучасних методів та інструментів стратегічного антикризового регулювання, а також дослідження антикризових стратегій та програм антикризового управління країн ЄС і США дали змогу запропонувати й обґрунтувати пріоритетні напрями реалізації антикризових стратегій розвинених країн світу на сучасному етапі. Методологічну основу дослідження становлять як загальнонаукові, так і спеціальні методи наукового пізнання: описово-аналітичний, аналізу і синтезу, методи кількісних та якісних порівнянь. Інформаційною основою статті є монографічні дослідження та періодичні публікації вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, матеріали й аналітичні звіти міжнародних організацій, міжнародних консалтингових компаній та аналітичних центрів. Результати роботи можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях і практичних розробках під час планування та реалізації антикризових стратегій країн, у тому числі й для України.

Ключові слова: криза, світові економічні кризи, циклічний розвиток економіки, антикризове управління, антикризові заходи, антикризові стратегії, стабілізаційні стратегії.

MODERN ANTI-CRISIS STRATEGIES OF DEVELOPED COUNTRIES

The article is devoted to the study of the specifics of world crises, the study of modern anti-crisis strategies of developed countries and the substantiation of tools and mechanisms for overcoming crisis phenomena in the world economy. The object of research is the process of development and implementation of anti-crisis strategies in the leading countries of the world. The mechanisms of overcoming crisis phenomena in the developed countries of the world are the subject of the study. The article considers the essence of crisis phenomena in the world economy, critically examines the specifics of world economic crises, and studies the main types of crisis strategies of countries. The analysis of the peculiarities of application of modern methods and tools of strategic anti-crisis regulation, as well as the study of anti-crisis strategies and anti-crisis management programs of the EU and USA allowed proposing and substantiating priority areas of anti-crisis strategies of developed countries at the present stage. It is established that the main fields of application of anti-crisis policy of governments include monetary policy, support for the real sector of the economy, the banking system, fiscal policy and also social policy measures (social protection and reduction of unemployment). The article substantiates that each country develops its own optimal set of anti-crisis tools and mechanisms for their application, differ in scale, priorities, focus and ranking. The methodological bases of the study are both general and special methods of scientific knowledge: descriptive-analytical, analysis and synthesis, methods of quantitative and qualitative comparisons. Monographic research and periodical publications of domestic and foreign economists, materials and analytical reports of international organizations, international consulting companies and analytical centers are the information basis of the article. The results of the work can be used in further research and practical development in the planning and implementation of anti-crisis strategies of countries, including for Ukraine.

Keywords: crisis, global economic crises, cyclical economic development, crisis management, anti-crisis measures, anti-crisis strategies, stabilization strategies.

JEL classification: E32, E69, F42

Постановка проблеми. Незважаючи на широку імплементацію світовою спільнотою заходів запобігання економічним кризам (зміцнення державного регулювання господарських процесів, створення міжнародних фінансових організацій, проведення моніторингу тощо), як показує історія світових економічних катаклізмів, ні точно передбачити, ні тим паче повністю уникнути їх неможливо.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що надзвичайно складно знайти оптимальні способи мінімізувати

вплив кризи на економіку і загальну ситуацію в країні. Світові фінансово-економічні кризи чинять вагомий вплив майже на всі сфери та галузі економіки, їх масштаби та руйнівні наслідки є значними як для економічного, так і для політичного та соціального життя країн. Кризи мають властивість порушувати всі міжнародні економічні зв'язки, призводячи до масового скорочення промислового виробництва і невиробничого сектору економік.

Особливого значення дане питання набуває в сучасних умовах світової пандемії, пов'язаної з поширенням

коронавірусної інфекції COVID-19. Зараз зрозуміло, що світова економіка перебуватиме у стані глибокої рецесії, що супроводжуватиметься крахом ринку зайнятості і тотальним зменшенням споживчих витрат у більшості країн світу, адже політика обмежень, що застосовується для контролю поширення вірусної інфекції, має миттєвий драматичний вплив на щоденну економічну діяльність. У теперішніх реаліях дослідження ефективних методів та інструментів стратегічного антикризового регулювання набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження циклічності економіки, кризових явищ та різноманітних антикризових стратегій проводили такі видатні науковці, як Дж.М. Кейнс, М. Кондратьєв, П. Самуельсон, М. Туган-Барановський, Р.Дж. Хоутрі, Й. Шумпетер та ін. Фундаментальні праці з виявлення природи сучасних криз та пошуку ефективного інструментарію їх запобігання в економіці розвинених країн, що не втрачають своєї актуальності, розробили такі вчені, як К. Ерроу, Ф. Кідланд, Е. Прескот, Дж. Тобін, Дж. Штігліц. Аналіз упровадження державних антикризових заходів у провідних країнах світу здійснили С. Борисова, Р. Головін, К. Кощенко, О. Матусова, Ю. Ткаченко, В. Юрчишин. Різноманітні аспекти та особливості антикризового управління у своїх працях розглядали О. Терещенко, О. Данилов, Г. Шамборовський, Ю. Шембель. Проте, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, а також підвищення актуальності та практичної значущості даної проблематики останнім часом, питання напрацювання і застосування оптимальних інструментів та механізмів антикризового управління в умовах динамізму міжнародних економічних відносин залишається недостатньо розробленим та потребує подальшого вдосконалення.

Мета роботи полягає у дослідженні специфіки останніх світових криз, аналізі сучасних антикризових стратегій розвинених країн світу, обґрунтуванні інструментів та механізмів подолання кризових явищ у світовій економіці.

Виклад основного матеріалу. Узагальнено економічна криза являє собою глибоке порушення нормальної економічної діяльності, що супроводжується руйнуванням звичних економічних зв'язків, падінням ділової активності, неможливістю повернути борги та їх накопиченням. Це явище ринкової економіки, яке повторюється через певні проміжки часу і залежно від масштабів поширення може впливати як на окрему країну, так і мати глобальне значення. Криза супроводжується різким спадом виробництва, банкрутством підприємств, падінням валового національного продукту, значним зростанням рівня безробіття та часто знеціненням національної валюти [1, с. 15].

Наслідки кризи можуть визначатися не лише природою її виникнення, а й напрямками антикризових заходів, які вживаються для її зниження, а також можуть призвести до різних змін чи сприяти м'якому виходу. В антикризовому управлінні стратегія управління має вирішальне значення.

Своєю чергою, антикризове управління – комплекс заходів, спрямованих на передбачення небезпеки виникнення кризи і застосування спеціальних методів щодо зниження її негативних наслідків [2, с. 134].

До основних сфер застосування антикризової політики урядів країн відносять грошово-кредитну полі-

тику, підтримання реального сектору економіки та банківської системи, бюджетно-податкову політику тощо. Кожна країна розробляє свій оптимальний набір антикризових інструментів та механізми їх застосування, що різняться за масштабами, пріоритетами, спрямованістю та ранжуванням.

Часовий період, що формує нашу сучасну уяву про кризи, – це 1970-ті роки, які пояснюють, як історичний розрив може створити для економіки та суспільства новий шлях подальшого розвитку. Цей період ознаменувався крахом післявоєнної системи фіксованих валютних курсів, контролю над капіталом та політикою заробітної плати, які, як уважається, призвели до неконтрольованої інфляції. Подальша криза (2008–2009 рр.) хоча й вражала масштабами наслідків, фундаментально не змінила політичну та економічну системи. Однак світ змінюється надзвичайно швидко, і криза, з якою країни всього світу мають справу сьогодні, суттєво відрізняється від попередніх.

Фахівці МВФ стверджують, що у 2020 р. світовий ВВП скоротиться на 3%, що є дуже значною зміною порівняно з прогнозом на початку року (світова економіка випереджатиме 2019 р. і зросте на 3,3%) [3]. Падіння обсягів виробництва в поточному році буде набагато серйознішим, ніж останній спад, коли світова економіка скоротилася менше ніж на 1% у період між 2008 і 2009 рр. [4]. Уряди країн Великої сімки беруть на себе зобов'язання координувати свої зусилля щодо відновлення зростання, збереження робочих місць і зміцнення світової фінансової системи.

Своєю чергою, сучасні антикризові стратегії країн світу мають обов'язково включати першочергові цілі розвитку: забезпечення умов для підвищення темпів економічного зростання, стабілізації економіки і розвитку соціальної сфери, поліпшення торговельної та валютно-фінансової систем, контроль над екологічною безпекою, скорочення міграції населення й ефективне макроекономічне регулювання на національному і регіональному рівнях.

Можна виокремити два основні напрями антикризових заходів, що впроваджуються урядами країн. Перший напрям – внутрішній, що базується на максимальному залученні державою власних ресурсів. Другий – спирається на транскордонну природу існуючих проблем і має міжнародний характер. Він базується на необхідності реформування та змін міжнародних інститутів, збільшення прозорості й контролю на зовнішніх ринках. Головною метою даного напрямку є зміцнення співробітництва для спільної боротьби з кризовими явищами, що застосовувалося й у період минулої масштабної кризи 2008–2009 рр. [3].

Загалом найважливіші напрями державної політики у соціально-економічній сфері формуються і закріплюються в системі антикризового законодавства. На цій основі погоджуються першочергові заходи її розвитку і розробляються механізми подолання криз.

Аналізуючи антикризові програми розвинених країн світу, можна відзначити, що вони являють собою певні схожі дії та заходи: стимулювання внутрішнього державного попиту, заохочення та стимулювання вітчизняних товаровиробників.

На сучасному етапі антикризове регулювання передбачає використання адміністративних та економічних методів. Адміністративні методи передбачають

законодавчий вплив на бюджетно-фінансову політику, а саме: формування законодавчої бази, контроль над діяльністю господарюючих суб'єктів та застосування низки санкцій. Економічні ж методи реалізуються за допомогою використання ринкових інструментів регулювання суб'єктів господарської діяльності, податкової та грошово-кредитної політики, валютного контролю та впливу на відносини власності. Використання даних методів залежить від фази економічного циклу та швидкості переходу до поживлення та підйому [5, с. 23]. Основними інструментами, за допомогою яких реалізується антикризове регулювання, є операції на відкритих ринках (купівля-продаж цінних паперів центральними банками та комерційними банками), процентні ставки та норми обов'язкових резервів [6].

Кожна країна світу за період існування обов'язково стикалася з кризовими явищами. Відповідно, напрацьовані різні індивідуальні підходи до їх подолання. У випадку Європейського Союзу уряди країн зазвичай намагаються швидко реагувати й упроваджувати певні заходи, наприклад переглядається і вдосконалюється банківська система та податкове законодавство, скорочуються імпорти та соціальні виплати населенню, проводиться контроль над рівнем інфляції, формуються резервні фонди, приділяється значна увага сфері туризму та інноваційній сфері [7]. Також у країнах ЄС є дуже поширеною практика державних дотацій у найбільш пріоритетні галузі економіки.

Основні фінансові заходи ЄС для подолання поточної кризи включають:

- створення в бюджеті ЄС інвестиційної ініціативи з питань реагування на пандемію для підтримки державних інвестицій для лікарень, малих і середніх підприємств, ринків праці та регіонів, що найбільше піддаються стресу;

- розширення сфери використання Фонду солідарності ЄС та спрямування 1 млрд євро з бюджету ЄС як гарантії Європейського інвестиційного фонду для стимулювання банків із метою забезпечення ліквідності;

- надання кредитних відпусток боржникам тощо.

Оскільки антикризові аспекти державного управління економікою в різних країнах проявляються по-різному, у США це зазвичай виявляється у поліпшенні законодавства у сфері зайнятості, зміщується акцент на збільшення кількості робочих місць, особливо це стосується молоді, розроблення регіональних структурних програм та регулювання державою банківської сфери, зокрема проведення спліт-тестів та контроль над нормами обов'язкових резервів [8].

Для боротьби з кризою уряд США вкладає значні ресурси. Зокрема, надано 250 млрд дол. США для забезпечення одноразових податкових знижок фізичним особам, 250 млрд дол. витрачено на розширення допомоги по безробіттю, 24 млрд дол. – на забезпечення продуктами харчування найбільш уразливих верств населення. У тому числі виділено 510 млрд дол. США для запобігання банкрутству підприємств шляхом надання позик, гарантій та резервування програми Федеральної резервної системи, 359 млрд дол. – на спрощені кредити для малого бізнесу та гарантії для надання допомоги малому бізнесу, який утримує працівників. Спрямовано понад 100 млрд дол. США для лікарень, 150 млрд – для трансфертів державним і місцевим органам влади та 50 млрд дол. – для міжнарод-

ної допомоги. Федеральний банківський нагляд закликав депозитарні установи забезпечити кредитування та конструктивно співпрацювати з позичальниками, постраждалими від COVID-19 [9].

У Канаді впродовж першого півріччя 2020 р. активно застосовуються монетарні та макрофінансові заходи: зниження ставки політики овернайт на 150 пунктів у березні, розширення програми викупу облігацій на всі строки погашення, підтримка ринку іпотечних облігацій шляхом купівлі їх на вторинному ринку, також спільно із центральними банками Японії, Єврозони, США та Швейцарії оголошено про подальше поліпшення забезпечення ліквідності за допомогою існуючих домовленостей про обмін ліквідності в доларах США. Понад 105 млрд дол. США (4,6% від ВВП) прямої допомоги було надано домогосподарствам і фірмам, включаючи субсидії на заробітну плату, виплати працівникам без лікарняних листів та доступ до страхування зайнятості, збільшення існуючих податкових кредитів і пільг по догляду за дитиною [9].

Уряд Японії визначив такі основні цілі й заходи антикризової політики:

- розроблення профілактичних заходів проти розповсюдження інфекції та посилення можливості лікування (витрати 0,5% від ВВП);

- захист сфери зайнятості та бізнесу (15,1% від ВВП);

- відновлення економічної активності (1,6% ВВП);

- відновлення стійкої економічної структури (3% ВВП) та підвищення готовності до майбутнього (0,3% ВВП).

Уряд розширив обсяг пільгових кредитних послуг (без відсотків і застави) насамперед для мікро-, малого та середнього бізнесу, постраждалих від COVID-19, через Японську фінансову корпорацію та інші установи [10].

Криза 2020 р. не схожа на попередні. І хоча уряди країн роблять усе можливе для мінімізації збитків, дуже ймовірно, що цього року світова економіка переживе найгірший спад із часів Великої депресії і перевершить те, що спостерігалось під час глобальної фінансової кризи десятиліття тому. Часткове відновлення прогнозується на 2021 р., але рівень ВВП може залишитися нижче тенденції до появи вірусу. Тривале подовження карантинних обмежень погіршуватиме економічну ситуацію та підвищуватиме рівень безробіття.

Передбачається боротьба з кризою у два етапи. Перша – фаза стримування та стабілізації з подальшою фазою одужання. На обох етапах здоров'я населення та економічна політика відіграють вирішальну роль. Карантин і соціальна дистанція – усе це критично важливо для уповільнення передачі вірусу та надання системі охорони здоров'я часу впоратися зі збільшенням попиту на їхні послуги, а вченим – для розроблення вакцини та методів терапії. Ці заходи можуть допомогти уникнути ще сильнішого і затяжного спаду активності й установити підґрунтя для подальшого відновлення економіки.

Висновки. Таким чином, навіть розвинені країни світу стикаються з певними економічними труднощами, деякою мірою залишаються відчутними наслідки нещодавньої фінансової кризи 2008–2009 рр. Однак глобальна криза 2020 р. є глибокою фінансовою кризою і найгіршою кризою з часів Великої депресії. Нині вона перебуває в активній фазі. Криза явно проявилася у лютому-березні 2020 р., а згодом і в квітні під час падіння акцій великих американських компа-

ній. Кризу спричинив коронавірус SARS-CoV-2, що спершу вразив Китай, а потім і решту світу. Прогнози стосовно подальшого розвитку подій доволі невтішні, й уряди всіх країн світу активно впроваджують антикризові заходи для протидії її наслідкам. Розвинені країни світу краще підготовані до таких подій порівняно з усіма іншими, адже вони мають сильніші економіки і

кращі системи охорони здоров'я. Здебільшого пріоритетним напрямом стратегічної антикризової політики розвинених країн є підтримка банківського сектору, заходи переважно спрямовуються на усунення негативних наслідків кризових ситуацій та вихід із них, однак не менш важливим є моніторинг та усунення самих причин криз й системна адаптація.

Список використаних джерел:

1. Міждисциплінарний словник з менеджменту : навчальний посібник / за ред. Д.М. Черваньова, О.І. Жилінської. Київ : Нічлава, 2012. 624 с.
2. Мочерний С.В., Каніщенко Л.О., Устенко О.А. Короткий курс економічної теорії : навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2000. 324 с.
3. IMF. World economic outlook reports, April 2020. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>
4. Антонюк Н.А. Зарубіжний досвід антикризового управління національною економікою для України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2018. № 2. С. 5–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2018_2_3
5. Rezvani H. Intermixture of Crisis Management in Guidelines of organization. *Tadbir Journal*. 2017. № 177. 23 p.
6. Ващенко А.В. Сучасні методи та інструменти стратегічного антикризового регулювання розвинених країн світу. *Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 21 квітня 2020 р. Київ, 2020. С. 61–63.
7. Міністерство економіки України. Досвід країн світу щодо подолання світової фінансової кризи. URL: www.me.gov.ua/file/link/146035/file/krisis_p.doc
8. American Recovery and Reinvestment Act of 2009. URL: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-111publ5/pdf/PLAW-111publ5.pdf>
9. International Monetary Fund. Policy responses to COVID-19. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>
10. Fitch Ratings. Global Economic Outlook – Coronavirus Crisis. URL: <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/global-economic-outlook-covid-19-crisis-update-april-2-2020-02-04-2020>

References:

1. Chervanjov, D.M., Zhylinsjka, O.I. (Ed.). (2012). *Mizhdyscyplinaryj slovnyk z menedzhmentu*. Kyiv: Nichlava.
2. Mochernyj, S.V., Kanishhenko, L.O., & Ustenko, O.A. (2000). *Korotkyj kurs ekonomichnoji teoriji*. Ternopilj: Ekonomichna dumka.
3. IMF (2020). *World economic outlook reports*. Retrieved from: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>.
4. Antonjuk, N.A. (2018). Zarubizhnyj dosvid antykrizovogho upravlinnja nacionaljnoju ekonomikoju dlja Ukrajinu. *Naukovyj visnyk Odesjkojho nacionalnogho ekonomichnogho universytetu*, 2, 5–22. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2018_2_3
5. Rezvani, H. (2017). Intermixture of Crisis Management in Guidelines of organization. *Tadbir Journal*, 177, 23.
6. Vashhenko, A.V. (2020). Suchasni metody ta instrumenty strategichnogho antykrizovogho reghuljuvannja rozvynenykh krajin svitu. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferencija «Nacionaljni ekonomichni strateghiji rozvytku v globaljnomu seredovyshhi»*. Kyiv: KOMPRYNT.
7. Ministerstvo ekonomiky Ukrajinu (2020). *Dosvid krajin svitu shodo podolannja svitovoji finansovoji kryzy*. Retrieved from: www.me.gov.ua/file/link/146035/file/krisis_p.doc
8. *American Recovery and Reinvestment Act of 2009*. Retrieved from: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-111publ5/pdf/PLAW-111publ5.pdf>
9. International Monetary Fund (2020). *Policy responses to COVID-19*. Retrieved from: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>
10. Fitch Ratings (2020). *Global Economic Outlook – Coronavirus Crisis*. Retrieved from: <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/global-economic-outlook-covid-19-crisis-update-april-2-2020-02-04-2020>